Απόστολος Πιερρής

ΕΙΝΑΙ, ΑΙΩΝ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΣ

Μελέτη Ελληνικής Τελεοκρατίας

Αφ' ότου τα γερμανικά φύλα ήλθαν σε μονιμότερη σχέση προς τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και κατέληξαν να εγκαθίστανται ως κατακτητές ή ως φρουροί εντός των ορίων της, αρχίζει η αντιπαράθεση και συμβολή και ανάμειξη του Ελληνικού και του Τευτονικού πνεύματος που συγκροτεί τον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό και, διερχόμενη δια διακεκριμένων φάσεων, συνεχίζεται και σήμερα. Βεβαίως υπεισέρχονται στη συνολική εικόνα και άλλες σημαντικές συνιστώσες όπως ο Ρωμαϊκός παράγων και ο προηγηθείς εκλατινισμός των Κελτικών εθνών. Αλλά η βασική ιστορική δυναμική είναι ακριβώς η προβληματική περί του ρόλου του Ελληνισμού στη διαμόρφωση του Ευρωπαικού πολιτισμικού χαρακτήρα.
Το θέμα πάντοτε απασχολούσε την Ευρώπη, μάλιστα κατά τη δεύτερη κύρια φάση της εξέλιξής της, κατά τους Νεώτερους δηλαδή χρόνους. Κατ' αυτή την έναρξή τους, Αναγέννηση και Μεταρρύθμιση διαδηλώνουν την ισχυρή έλξη προς εκάτερο των ενεργών πόλων του δημιουργούμενου πολιτισμικού Πεδίου. Η αντιδικία μεταξύ των «αρχαίων» και των «νέων» στον Γαλλικό Κλασσικισμό, ή μεταξύ του «απλού» και του «συναισθηματικού» ποιητικού τρόπου κατά τις αναλύσεις του Schiller, εγγράφονται στο αυτό πλαίσιο αν και κατά διάφορο τρόπο. Ο Nietzsche φθάνει να αντιπαραβάλλει τη μεσογειακότητα του Bizet στον Wagner του Parsifal (που θεωρεί ότι προδίδει την υπόσχεση αρχέγονης φυσικότητας των Nibelungen), όπως αντιθέτει τον αρχαϊκό Ήλιο των Προσωκρατικών στα γεροντικά σύννεφα της Königsberg (Kant). Στις αρχές του αιώνα μας, η αντιδικία Bücher -Meyer ως προς τη φύση της αρχαίας οικονομίας περιστρέφεται γύρω από την ομοιότητα ή ριζική

διαφορότητά της από τις αντίστοιχες σύγχρονες Ευρωπαικές εξελίξεις. Ο πολυειδής μοντερνισμός από το δεύτερο ήμισυ του προπερασμένου αιώνα ουσιαστικά λαμβάνει τη μορφή κινήματος απελευθερώσεως από την κλασσική καταπίεση επί της ευρωπαϊκής συνείδησης. Ο Hegel και ο Spengler ανάγουν τη σχέση Ελληνικού και Γερμανικού στην περιωπή μείζονος φιλοσοφικής θέσης, κεντρικής των θεωριών τους. Ο Heidegger, κουρασμένος από τη μακραίωνη διαπάλη και απογοητευμένος από την τρέχουσα ροπή του Δυτικού Πολιτισμού, αναζητεί τη σωτήριο ανάδυση του συστατικού Ευρωπαϊκού βιώματος υπό μορφήν νέας φιλοσοφικής αποκάλυψης του όντος, και πάλιν δίκην (αναλόγως, όχι ομοουσίως) της προσωκρατικής α-ληθείας. Αποδεικνύεται ο Πλήθων του Γερμανικού Πνεύματος.
Έναντι του διακαούς αυτού και βαθύτατου προβληματισμού ταυτότητας, ο Νεοελληνισμός φαίνεται να αγνοεί, ή να θέλει μάλλον να αγνοεί, το ζήτημα, καίριο και ζωτικό παρόλο που είναι για την εξέλιξή του. Ο Στρουθοκαμηλισμός του αυτός συμπορεύεται (προκαλείται και οδηγεί κατά έναν φαύλο κύκλο ειδεχθή) με την έμπρακτη άρνηση της Δελφικής εντολής του γνώθι σαυτόν. Η αναδίφηση όλων των θεμελιωδών κατευθυντηρίων βιωμάτων ενός πολιτισμού (διαρθρωτικών της αναπτύξεώς του και ενοποιών της πολυσχιδούς εκφάνσεώς του), πάντοτε επίκαιρη δυναμοποιός αναβάπτιση στις πηγές της ακμής του, είναι ειδικά ριζική ανάγκη σε περιόδους κρίσιμες, ιδίως σε εποχές υφέσεως, και μάλιστα καταπτώσεως, όπως η σημερινή. Τέτοια βασικά βιώματα συνιστούν τις πρώτες αρχές της πραγματικότητάς του, της δύναμης και ακτινοβολίας του.
Στην εμβάθυνση αυτή προς τις πρώτες πολιτιστικές αρχές, στις βιωματικές ρίζες προκαθορισμού της ανθήσεως ενός πολιτισμού, θα αρχίσω από μια ιδιάζουσα εμπειρία χρονικότητος, κοινή και όχι φιλοσοφική. Βεβαίως στην αλληλούχο συνοχή της ολοκληρίας ενός πολιτισμού τα πάντα είναι εν πάσι και έκαστο μέρος φέρει αλάνθαστο τον χαρακτήρα του όλου. Ώστε ο μύστης ερευνητής θα πει με τον Παρμενίδη: ξυνὸν δέ μοί ἐστιν οἱπόθεν ἀρξωμαι· τόθι γὰρ πάλιν ἵξομαι αὖθις (28DK B5).
Εντούτοις, ο χρόνος είναι όντως ιδιαιτέρως αποκαλυπτικός του νοήματος της υπάρξεως. Εφόσον ο άνθρωπος βιώνει πρωτογενώς την πραγματικότητα (περιλαμβανομένου και του εαυτού του) όχι ως Παρμενίδειον απόλυτο Είναι της αδιαφορίστου ταυτότητας, αλλά ως Ηρακλείτιο ροή, μεταβολή διερχόμενη δια διακεκριμένων φάσεων, απόψεων ή καταστάσεων, αναγκαίως οι θεμελιώδεις κοσμοθεωρητικές συλλήψεις του προβάλλονται σε σύστοιχες αντιλήψεις του χρόνου (ως γενικής μορφής και αναφοράς κάθε μεταβολής), οι οποίες πολλές φορές αποκρυσταλλώνουν αμεσότερα τις περιπλοκές εκείνων.
Για τον Όμηρο και την αρχαϊκή συνείδηση το μέλλον κείται οπίσω:
Ζ 352 τούτῳ δ ὀύτ ἄρα νῦν φρένες ἐμπεδοι ὀύτ ἄρ ὀπίσσω/ ἔσσονται
357 ὡς καὶ ὀπίσσω / ἀνθρώποισι πελώμεθα ἀοίδιμοι ἐσσομένοισιν
λ 483 σεῖο δ ,Ἀχχιλεῦ,/ ὀύ τις ἀνὴρ προπάροιθε μακάρτερος, ὀύτ ἄρ ὀπίσσω
- ούτε πριν ήταν ούτε θα είναι στο μέλλον.

Α 343 – 4 ὀυδέ τι ὀῖδε νοῆσαι ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω,
ὅπως οἱ παρὰ νηυσὶ σόοι μαχέοιντο Ἀχαιοί
(δεν ξέρει ο Αγαμέμνων να εννοήσει πως εμάχοντο γι' αυτόν οι Αχαιοί σώοι πριν και μετά στα πλοία – ομιλεί ο Αχιλλεύς και εννοεί ότι αυτός είναι η αιτία της σωτηρίας τους).
Σ 250 -------- ο γὰρ οἶος ὅρα πρόσσω καὶ ὀπίσσω

(μόνος έβλεπε μπρος και πίσω, στο παρελθόν και στο μέλλον).
Cf. Γ 109–10, Ι 515, 519, Μ 34-5, Δ 270-1, Ζ 450, Γ 160, 410, ω 452.
Το ίδιο στον Ησίοδο, Θεογονία 488, Έργα και Ημέραι 741.
Παρομοίως και ὁ Εμπεδοκλῆς (κατ᾽ Αριστοτέλη ο οποίος αναγράφει τον στίχο 31DK B21.9 από μνήμης προσθέτωντας το «οπίσσω»): ὅσα τ᾽ ἦν ὅσα τ᾽ ἔσθ᾽ ὅσα τ᾽ ἔσται᾽ οπίσσω.
Ο άνθρωπος έχει στραμμένη την πλάτη του προς το μέλλον. Εμπρός του διανοίγεται ευρύ το πεδίο του παρελθόντος, ωρισμένο και γνωστό, ή τουλάχιστον γνωρίσιμο. Το μέλλον αντιθέτως είναι αόριστο και άγνωστο, ως προς τις συγκεκριμένες μορφοποιήσεις του, είναι όμως ομογενές του παρελθόντος ως προς τις νομοτέλειες και τη γενική μορφολογία του. Αυτό που υπόκειται είναι η ιδέα της χρονικής διάρκειας ως αλλαγής σημείου οράσεως: ο συνολικός χρόνος είναι ως μια παρουσία συλλήβδην ορώμενη από διάφορα σημεία εντός της ανά εκάστη στιγμή, ώστε τώρα μεν αυτά να φανερούνται και εκείνα να κρύπτονται, μετά δε και άλλα να υποπίπτουν στην όψη ερχόμενα στο φως. Η χρονική διάρκεια είναι ως χωρική μετατόπιση κατά το αποτέλεσμά της. Έτσι μπορούμε να συλλάβουμε τη βιωματική βάση της Πλατωνικής θεωρίας περί του χρόνου ως κινητής εικόνας της αιωνιότητας, ή της Αριστοτελικής αναλύσεως του χρόνου βάσει του νυν: το οποίο νυν διατηρεί μια ταυτότητα (και δεν διαλύεται άνευ υπολοίπου σε διαδοχή στιγμών) σαν την ταυτότητα του ορώντος οφθαλμού από διαδοχικά σημεία σε μια χωρική ευθεία, και εν αναφορά προς αυτό το νυν έχει έννοια το πρότερον και ύστερον του χρόνου και αυτή συνεπώς η ίδια η χρονικότης. Ειδάλλως ο χρόνος θα ήταν, τρόπον τινά, όλος μαζί. –
Η άγνοια (το αόριστο) του μέλλοντος είναι λοιπόν ανθρώπινη αδυναμία θεάσεως του οπίσω: «θνητὸς πεφυκὼς τἀπίσω πειρῶ βλέπειν» λέει το τραγικό απόσπασμα (Ισίδωρος Fr. 2 FrTrGr Nauck.- Cf. Ευριπίδης Fr. 49 FrTrGr Nauck. Γενικά για την μελλοντική χρήση του οπίσω Σοφοκλής, Οιδίπους Τύραννος 488, Φιλοκτήτης 1105). Πρόκειται για μια μερική ταύτιση προς τον καθολικό κοσμικό Λόγο του Ηράκλειτου και των Στωικών. Εξάλλου, κανείς πολιτισμός δεν θα σχημάτιζε τη μοναδικά εύγλωττη εκείνη στάση του ανθρώπου μέσα στο χρόνο, μόνον και μόνον λόγω αγνοίας των επιμέρους μελλόντων. Εμφιλοχωρεί μια συναφής βιωματική (παθητική) και αξιολογική παράμετρος στην εν λόγω στάση. Το μέλλον δεν εκπλήσσει, αφού είναι βασικά ομογενές προς το παρελθόν, γνωρίζουμε δε τη γενική μορφή του. Η θεμελιώδης μορφή του χρόνου δεν είναι ευθύγραμμη, αλλά κυκλική. Είτε πρόκειται για τις αστρικές κινήσεις που με την ακριβέστατη κανονικότητά τους αποτελούν τον έσχατο ορισμό και μέτρο του χρόνου (μέχρι του σημείου να ταυτίζεται συχνά η σφαίρα των απλανών προς τον Θεό Χρόνο), είτε θεωρούμε τον αρχετυπικό κύκλο της Δήμητρας όπου ο καρπός ως τέλος είναι, σπειρόμενος, και η αρχή ως σπέρμα, είτε αναλύουμε τις παντοίες κυκλοειδείς εγκόσμιες κινήσεις όπου το ελάττωμα και η ύφεση του μερικού θραύει την πληρωματική ολοκλήρωση της ιδέας σ' έναν τέλειο κύκλο (μας συνταράζει η Προσωκρατική δόξα ότι και ο άνθρωπος θνήσκει διότι αδυνατεί να συνάψει την αρχή του προς το τέλος του, Αλκμαίων 24DK B4) --- πάντως η υποκείμενη κυρίαρχη εμπειρία είναι καθολικών κυκλικών εξελίξεων, και επομένως ενός χρόνου δομούμενου όχι ευθύγραμμα αλλά κυκλικά. Η εμπειρία αυτή φιλοσοφικά ευρίσκει και ακραίες διατυπώσεις κοσμικών περιόδων μερικής (όπως στον Πολιτικό του Πλάτωνος) ιδιότυπης (όπως στο Εμπεδόκλειο Κοσμικό Εκκρεμές μεταξύ του Σφαίρου της Φιλίας και του καθολικού Διασπασμού του Νείκους), ή και απόλυτης παλιγγενεσίας (Στωικισμός). Το αυτό βίωμα υπόκειται και στη θεωρία της Μετενσαρκώσεως με τους βαρυπενθείς αργαλέους κύκλους της Ανάγκης, κατά τη διατύπωση του σεσωσμένου και αποπτήσαντος, διαφυγόντος και λελυτρωμένου Ορφικού μύστη.

Η κυκλικότητα του χρόνου κάνει αδιάφορο αξιολογικά το μέλλον. Συνυπήρχε όμως στο αρχικό βίωμα και μια χειρότερη εκδοχή, κατά την οποία ο χρόνος ενέχει ροπή επί τα χείρω. Ο Χρόνος είναι θεμελιωδώς καθ' εαυτόν προαγωγός φθοράς και καταστροφής, σαν τον Κρόνο που καταβροχθίζει τα παιδιά του. Η φαινομένη εν χρόνω ανάπτυξη ενός όντος είναι τρόπον τινά κεκτημένη ορμή εκ της παραγωγικής γενετησίου δυνάμεως που το ανήγαγε και το ώθησε εις ύπαρξη, εμπεριέχει δε εξ αρχής τη διαδικασία αποσυνθέσεως (σαν την πέτρα που ρίχνεται προς τα άνω και αναγκαστικά καταπίπτει). Η αντίληψη αυτή υπήρχε πάντα ως ανώτερη αρμονική στο Αρχαιοελληνικό πνεύμα, ανεδύθη όμως σπάνια εις κύρια μελωδική γραμμή, εξαιρέτως στην υποβάθμιση των διαδοχικών Ησιοδείων εποχών. Είναι όμως αισθητότερη και σημαντικώτερη η παρουσία της στην Ομηρική βιοθεωρία: το ότι σε μια στάση απολύτου καταφάσεως της ζωής και λατρείας των φυσικών τελειοτήτων, σε ένα πνεύμα λάμψεως και ανατάσεως, θα συνυπήρχε άνευ ασταθείας, αμφιβολίας και ταραχής μια απόλυτος απαξίωση του επιφυλασσόμενου αδιαφύκτου μέλλοντος – το ότι στις εκρήξεις αριστείας και τις υπεροχές ευσυστασίας, το πλήρωμα της ζωής του Αχιλλέα θα ακολουθούσε αναποδράστως το αδρανές, αμενηνό είδωλο της σκιώδους του υπάρξεως στον Άδη – η αποδοχή της ακολουθίας αυτής χωρίς περισπασμό και αποδυνάμωση της προστακτικής του «αιέν αριστεύειν και υπείροχον έμμεναι άλλων» – τούτο αποτελεί την ισχυρότερη απόδειξη της απαξιώσεως του Χρόνου στο Ελληνικό κοσμοείδωλο. Το να στρέφεις την πλάτη σου στο μέλλον, είναι το να μην υπολογίζεις αυτή ταύτη τη χρονικότητα του χρόνου.

Το είναι εν χρόνω προσομοιάζει προς το είναι εν χώρω: αμφότερα εκφράζουν τη μερικότητα της (ανθρώπινης) υπάρξεως. Σημαίνουν το να καταλαμβάνεις μια ωρισμένη θέση σ' ένα όλον, το οποίο ως εκ τούτου δεν εποπτεύεις καθολικά (πολύ περισσότερο βεβαίως δεν ταυτίζεσαι με αυτό ολοκληρωτικά στο οντολογικό επίπεδο, αλλά και η ιδία του ανθρώπου δια της νοεράς συλλήψεως ή παθητικής αφομοιώσεως ταύτιση περιορίζεται). Η όραση είναι κυρίως και πρωτίστως του εγγύς. Ο προσανατολισμός λοιπόν του Ομηρικού ανθρώπου είναι προς το προκείμενο παρόν καθώς κοιτάζει προς το απομεμακρυσμένο, αλλά πάντως εμπρός του εκδιπλούμενο και αναπτυσσόμενο, παρελθόν. Ζει πλήρως στο παρόν. Αγλαϊζόμενος με τις φυσικές τελειότητες κάλλους και σοφίας, ζων ενεργά τις αριστείες της υπεροχής του, απολαμβάνων τα όμοια πλεονεκτήματα και επιτεύγματα των εταίρων του, σε μια κοινωνία όπου η συντετελεσμένη τελειότητα είναι η κράτιστη φανέρωση Ολυμπίου θεότητας («θεὸν ὥς τίεν δῆμος») – πλήρως κατεχόμενος στο παρόν, ο ήρως της φυσικής αριστείας λέει στην παρούσα στιγμή της οργώσης ακμής του, αυτό ακριβώς που για τον Faust είναι ανάθεμα καταδίκης: «ΜΕΙΝΕ». Ο Χρόνος αίρεται στο παρόν της τελειότητας. Είναι ακριβώς αυτό που ο Αριστοτέλης θα διατυπώσει διανοητικά με τη θεωρία των ενεργειών της εντελέχειας του όντος: δεν υπάρχει σ' αυτές μετάβαση όπως κατά την κίνηση: «ὁρᾷ καὶ εὥρακεν –νοεῖ καὶ νενόηκεν -κλπ». Η ηδονή της ανεμποδίστου ενέργειας και το οικείο έργο της τελευταίας είναι πλήρη και ολόκληρα τη στιγμή της ενέργειας: τίποτα δεν προστίθεται και τίποτα δεν αφαιρείται κατά τη χρονική παράτασή της. Δεν υπάρχει σ' αυτή καθ' εαυτή την ενέργεια πρότερον και ύστερον, και άρα, κατά το δυνατόν ανθρώπω, η φύση μας έχει εξαιωνισθεί, τόσο περισσότερο όσο όταν πρόκειται για τις υπερκείμενες και ολοκληρώτερες εντελέχειες.

Η κυκλικότητα του χρόνου καθιστά το μέλλον αξιολογικά αδιάφορο. Η ροπή επί τα χείρω του χρόνου συνεπάγεται την απαξία του μέλλοντος. Αλλά το μέλλον είναι αυτή η κινητικότης, τρόπον τινά, του χρόνου, είναι αυτή η χρονικότης του, αφού το παρελθόν και το παρόν, ως τετελεσμένα, είναι στατικά. Το αρχαίο βίωμα λοιπόν κινείται προς την

ήσσονα σημασία του χρόνου, προς την πρακτική άρση του, προς το αἴδιον, που αποδεικνύεται έτσι όχι απλώς φιλοσόφημα αλλά γνήσια απαίτηση βαθιάς Ελληνικής εμπειρίας.
Υπάρχει και μια θετικώτερη συμπληρωματική θεώρηση του χρόνου πολύ διαφωτιστική γιατί καταλήγει από άλλο δρόμο στα αυτά συμπεράσματα.
Οι κοσμικές μεταβολές δεν είναι άτακτες: έχουν μέτρο και συνεργούν εις αρμονία. Καθολικότερα ισχύουν οι κυκλικές νομοτέλειες. Οι μερικότερες φθορές ορίζονται πάντως κατά το εξ οὗ και το εις ἅ (Αναξίμανδρος Β1 24DK), τελικά δε υπακούουν και αυτές σε κυκλικούς νόμους ανασυστάσεως των κατεστραμμένων. Αυτό ακριβώς συνιστά και την ομάδα των μεταβολών που η κλασσική φιλοσοφία ονόμασε γενέσεις εις ουσίαν. Το κοσμικό γίγνεσθαι δεν είναι χαοτική ανάπαλση προβαλλόμενων μορφών ατελέσφορη και συγχυτική, αλλά σαφής κίνηση συστάσεως ουσιών. Η χρονικότητα έχει εδώ θετική σημασία, αφού το επίτευγμα κείται εις το μέλλον, όσο διαρκεί η διαδικασία συντελέσεώς του. Αλλά το γίγνεσθαι ως κίνησις εις ουσίαν ορίζεται οντολογικά και εκτιμάται αξιολογικά εν εξαρτήσει από το τέλος του, το οποίο είναι αντικειμενικά δεδομένο και προκαθωρισμένο. (Αυτό δεν σημαίνει ότι αναγκαία θα προκύψει ως αποτέλεσμα in rerum natura, αφού η γένεσις μπορεί δια συμπτώματα διάφορα να εξαμβλωθεί, τρόπον τινα. Αλλά εάν (όπως συμβαίνει ως επί το πλείστον κατά την Αριστοτελική έκφραση) οδηγηθεί εις γέννα, αυτό που θα προκύψει είναι ουσιωδώς προ-ωρισμένο. Μπορεί από τον σπόρο της δρυός να μην προκύψει δρυς, εάν αντίξοο περιβάλλον εμποδίσει την ανάπτυξή του, αλλά αποκλείεται να παραχθεί ο,τιδήποτε άλλο, αφού στον σπόρο είναι προδιαγεγραμμένη η ολοκλήρωση του είναι της δρυός). Η θεωρία της προσεχούς ύλης του Αριστοτέλη που ορέγεται το οικείον είδος της, και, ακόμη εμφατικώτερα, οι σπερματικοί Λόγοι των Στωϊκών, διαρθρώνουν το βίωμα αυτό της αναιρέσεως ουσιαστικά της χρονικότητας ως αορίστου κινητικότητας του μέλλοντος, ακόμη και κατά τη θετικώτατη έκφρασή της στον Ελληνικό χώρο.
Χρόνος εγγενώς κυκλικός. Χρόνος φθοροποιός. Χρόνος ως αφηρημένη μορφή και μέτρο γενέσεως εις ουσίαν. Υπό όλες της τις απόψεις η Ελληνική εμπειρία του χρόνου κατέχει εξηρτημένη θέση και υφειμένη λειτουργία στο πλέγμα των κυρίαρχων βιωμάτων, των πρώτων αρχών του οικείου Πολιτιστικού Πνεύματος. Ο Χρόνος (όπως και ο Χώρος) είναι αναπεπταμένος υποδοχέας νομοτελειακής πραγματώσεως ουσιών και εντελεχειών (όπως στον Τίμαιο του Πλάτωνα), και όχι δυναμικό πεδίο προκλήσεων και ευκαιριών, ανοικτών δυνατοτήτων κεκρυμμένων στην σκοτεινή αοριστία του μέλλοντος που περιμένουν την δημιουργική εκλογή του υποκειμένου προς υλοποίησή τους. Ο Χρόνος (και ο Χώρος) είναι μήτρα εμφανίσεως του παλαιού δεδομένου, και όχι πηγή δημιουργίας του εκπληκτικού νέου. Δεν προσβλέπουμε προς το μέλλον και τη γέννα του, όπως και δεν το βλέπουμε: είναι όπισθέν μας οντολογικά και αξιολογικά.
Το μέλλον δεν επιφυλάσσει καμία έκπληξη: η νεωτερικότητα είναι αδύνατη. Τίποτε σημαντικά μείζον, πλείον και βέλτιον δεν προσδοκάται ες ύστερον. Βεβαίως σε συγκεκριμένες στιγμές όπου προβαίνει διαδικασία γενέσεως αναμένεται το θετικό αποτέλεσμα όπισθεν. Αλλά το μέλλον εδώ είναι, πρώτον, προσεχές, και δεύτερον, είναι πεπερασμένο από τον προ-καθορισμό της γεννωμένης ουσίας και εντελέχειας. Δεν είναι ανοικτό, αλλά κλειστό. Με την περάτωση της κινήσεως και τον απαρτισμό της ουσίας η χρονικότητα τελειούται και τελειώνει, ως προς το συγκεκριμένο ον. (Επιγιγνομένη άλλη διαδικασία περαιτέρω τελειώσεως εις ανωτέραν εντελέχειαν, εισάγει νέα παράμετρο γενέσεως που έχει όμως επίσης τα αυτά χαρακτηριστικά της προσεχούς επιτεύξεως και του οικείου πέρατος και τέλους σε δεύτερο επίπεδο). Ο χρόνος τερματίζεται κάθε φορά

που επιτυγχάνεται η εντελέχεια της ουσίας. Η χρονικότης αίρεται με κάθε επιτετευγμένη τελειότητα. Το άνθος και η ακμή του όντος, είναι τέλος της υπάρξεως, αλλά και πέρας του χρόνου. Η μοίρα του μερικού όντος μετά την οικείαν τελείωσίν του είναι οντολογικά προδιαγεγραμμένη και αξιολογικά αδιάφορος: η κυκλικότης του χρόνου θα το καταστρέψει, και ο ίδιος τροχός της Ανάγκης θα ανυψώσει άλλο ον με παρόμοια οικεία τελειότητα. Στην κοσμική ολότητα το τέλειο πάντα θάλλει ανέσπερο, πραγματούμενο άλλοτε από άλλη μερικότητα. Το κάλλος των συγκεκριμένων «καλών» εφήβων είναι εφήμερο, αλλά η απαστράπτουσα αίγλη του Απόλλωνα αιώνια απαράλλακτος. Το αρχέτυπο συνοψίζει και αποτελεί την βαθύτερη, ως ακρότατης τελειότητας, πραγματικότητα όλων των επιμέρους συναφών τελειοτήτων, σαν τους Επικούρειους θεούς που συνίστανται στην αρμόζουσα συρροή και σύνθεση ομοειδών ειδώλων αντιστοίχου τελειότητος, προερχομένων από τα κράτιστα και βέλτιστα συναφή αντικείμενα, των οποίων οι διηνεκείς επιρροές αενάως συνερχόμενες συγκρατούν το άριστο εξ εκάστου (βάσει του θεμελιώδους νόμου της ομοιότητας κατά τον οποίο το άριστο εφελκύει το άριστο) εις απαρτισμόν ολομερούς και απολύτου τελειότητας ουτωσί συγκροτουμένης, δηλαδή του θείου. Ο Απόλλων συγκεφαλαιώνει εξ απείρων «καλών» τη βέλτιστη εναρμόνιο συναρμογή κάλλους, και αυτός είναι που έχει σημασία, η συγκεκριμένη δε μερική ύπαρξη έχει νόημα όταν και καθ’ ο μέτρο είναι φορεύς του ιδεώδους εκείνου θείου αρχετύπου. Σε δύο τόσο αντικείμενους πόλους Ελληνικότητας όπως ο Πλατωνικός Ιδεαλισμός και ο Επικούρειος Ατομισμός, παρατηρούμε την ποικίλη διανοητική έκφραση (με ιδέες και μετοχές ή με είδωλα και συρροές – κάπου ενδιάμεσα κείται ο Αριστοτελισμός) του αυτού υποκειμένου βιώματος αληθείας και αξίας. Στην Ελληνική σύλληψη της φύσης και του νοήματος των κοσμικών διεργασιών, καθώς και στη συμπαρομαρτούσα αντίληψη χρονικότητας, θεμελιώδης εσχατολογικός προσανατολισμός είναι ανοικείος. Δεν μπορεί ο σκοπός του όντος να ευρίσκεται όπισθέν του, ούτε μακριά του, ούτε να είναι αόριστος και άπειρος. Το τέλος (σκοπός) του όντος είναι το τέλος του (τελείωσή του), όπως και το τέλος (το τελείωμα) του (δημιουργικού) χρόνου του: μια πολυσήμαντη και πολυδύναμη Ελληνική ταυτολογία. Το νόημα της ύπαρξης δεν θα πραγματωθεί και δεν θα αποκαλυφθεί στο τέλος της Ιστορίας και του Χρόνου: έχει ήδη αποκαλυφθεί με την ύπαρξη του Κόσμου συνολικά, αποκαλύπτεται δε μερικώς κάθε φορά που μια οντότητα φθάνει την ακμή της ύπαρξης της, την τελειότητα του είναι της, την εντελέχεια της ουσίας της, την υπεσχημένη και προεγγεγραμμένη μέσα σ’ αυτή τη φύση της.

Ένα βήμα, και μεγάλο, απομένει ακόμη στην ανάλυση των Ελληνικών βιωμάτων χρονικότητας. Την Ομηρική χαρά της ζωής μέσα σ’ έναν κόσμο όπου το νόημα της υπάρξεως είναι η φυσική τελειότητα, διαδέχεται η κόπωση του μερικού όντος, το οποίο και φέρει ανεπιτυχώς ως επί το πλείστον τον μόχθο του αγώνα προς τελειότητα, και μένει αδικαίωτο ακόμη και στη σπάνια επιτυχία του, αφού ευθύς μετά απορρίπτεται ως καταδαπανηθέν (άχρηστο πλέον) όχημα αποκαλύψεως της θεότητος στην τελειότητα. Το επιμέρους γογγύζει στη θεία δουλεία του. Οι κοσμικοί κύκλοι από εκφραστές της θείας, κοσμικής τάξεως «κατά έριν και χρεών» (Ηράκλειτος), γίνονται «αργαλέοι, βαρυπενθείς» (Ορφικά χρυσά ελάσματα) για το μερικό ον. Αλλά η κυκλικότητα του χρόνου δεν αφήνει περιθώρια εγχρόνου σωτηρίας του. Το μετά του Χρόνου καταλήγει στο πριν. Το ον δεν μπορεί να υπερβεί το άχθος της υπάρξεως που επανέρχεται ατελεύτητα. Από έναν κύκλο δεν υπάρχει διέξοδος ούτε σαν ουτοπία, όπως υπάρχει στο άπιαστο και ά-τοπο τέλος μιας ευθείας γραμμής. Είναι τυχαίο ότι η αγνή Γερμανική ψυχή του Nietzsche συνταράχτηκε, συγκλονίστηκε (περισσότερο ίσως και από την αντιστροφή των αξιών και την «Κατάρα

στον Χριστιανισμό»), όταν στον φορτισμένο Ελληνικό έρωτά της, της αποκαλύφθηκε η Πυθαγόρεια και Στωική απαράλλακτη «αιώνια επιστροφή»; Το «Μείνε» του ήρεμου μεγαλείου που διακηρύσσει το ελληνικό βίωμα στην αιώνια στιγμή της τελειότητας γίνεται η πολεμική κραυγή «Έλα πάλι και πάλι ατέλειωτα» κατά τις στιγμές πάθους και χρονικότητας.
Στην κυκλική κίνηση δεν υπάρχει διαφυγή δια καταλήξεως, αλλά μόνον δι' υπερβάσεως. «Κύκλου δ ᾽εξέπταν βαρυπενθέος ᾽αργαλέοιο». Η ελπίς σωτηρίας δεν στρέφεται ουτοπικώς προς τα (ανύπαρκτα) έσχατα του Χρόνου, αλλά realiter προς την άρση της χρονικότητας και του είναι εν (κοσμικώ) χρόνω. Η στάση της ροής του Χρόνου, το «τέλος» της χρονικότητας, που γίνεται με κάθε επίτευγμα αριστείας και συντετελεσμένη εντελέχεια, ζητείται να απολυτοποιηθεί για το μερικό ον στην μερικότητά του, ακριβώς όπως οι φυσικές τελειότητες επισφραγίζονται με τις θεουργικές ενέργειες που τις εξαιωνίζουν. Με κάθε τελειότητα το χρονικό συναντάται με το αιώνιο. Η συνάντηση αυτή είναι αδιατάρακτη και «διαρκής» για την κοσμική ολότητα. Παραδόξως, αλλά εν Λόγω του Όντος, το αιώνιο και ο χρόνος αντιπαρεκτείνονται πλήρως ή (η ίδια αλήθεια διατυπούμενη από την άποψη του άλλου πόλου) συναιρούνται εις το αυτό. Ο Χρόνος είναι η κινητή εικόνα του Αιώνα, όπως ο Πλάτων εδογμάτισε.

[Γράφτηκε κατά την αρχη της δεκαετιας των 90]